

ŽIVOT I DELO LAZE K. LAZAREVIĆA

Miško Živić

Laza K. Lazarević, lekar i književnik, živeo je 39 godina. Objavio je 72 stručna i naučna rada u srpskim i nemačkim časopisima. Najznačajniji rad je *Ischias postica Cotunnii*. Jedan prilog za njenu diferencijalnu dijagnozu. Napisao je devet pripovedaka. Izabran za člana Srpske kraljevske akademije nauka u Beogradu. Osnivač gerontologije u Srbiji. *Acta Medica Medianae 2006;45(3):59-62.*

Ključne reči: Laza K. Lazarević, lekar, književnik

Klinika za bolesti uva, nosa i grla Kliničkog centra u Nišu

Kontakt: Miško Živić
Klinika za bolesti uva, nosa i grla Kliničkog centra
Bulevar dr Zorana Đinđića 52
18000 Niš, Srbija
Tel.:065/2100-201

Ništa nije isto u ljudskom rodu.
Ni u božjem naumu.
Neko se rodi s mukom.
A život proživi bezbrižno.
Mnogi ga završe na isti način.
I obično ne ostave trag svome življenju.
Ni neke zasluge za bližnje.
I narod svoj.
A život je pružao iste izgledе svima.
Bog svakom na rodjenju da život i pridoda neki dar da ga koristi za čovekovo dobro.
I označi put kojim treba da idu da bi cilj postigli.
A nekada napravi izuzetak.
Obdari čoveka svim i svačim.
A život skrati.
Zašto da dugo živi kad može i za kratko vreme sve da obavi.
I dobrog Boga oradosti. (1)
Laza K. Lazarević.
Nebeski poklon srpskom narodu.
Naličio onima kao pre.
I ništa nije bilo isto posle njega.
U medicini i književnosti!
Živeo bez predaha u vremenu od 13. maja 1851. do 10. januara 1891. godine. (2)
I prostoru bez počinka od Šapca, preko Berlina do Beograda.
I u jednom životnom trenutku i Nišu.
Stvarao celog života. I bolovao.
Goluždravi poletarac.
Poboljeva od najranijeg detinjstva.
"Uvek na materinom krilu...ili u očevoj magazi".
Izdjikao.
Upalih prsa.
Pogrbljen.
Kad zima zamakne nalivaju ga ribljim uljem. (3)

A kad leto stigne šalju u selo, jer je za ovu bolest najbolji "friški luft"
Otac Kuzman, šabački trgovac, toliko može.
Za sina.
I tri kćeri.
Sina zarana zavetovao, na večernjoj molitvi, pred ikonom, da brine o svojim sestrama.
Milka se udaje za Milorada Šapčanina, književnika.
Evica za Marka Todorovića, trgovca.
A Katarina za Đorđa Hasa, apotekara (Trećeg vlasnika apoteke u Aleksincu). (4)
I ubrzo umire.
Majka Jelena bdi nad porodičnim gnezdом. I čuva zaostalu imovinu.
A Laza K. Lazarević zapisuje:
" Bože moj, kako su bile velike naše matere. One su imale praosnovne, čvrste, proste principe, koji su ispisani u svakom bukvaru, a držale su ih visoko, sa pouzdanjem i malo koketnim ponosom, kao vitez svog dobrog sokola. Nije bilo nikakvog pitanja, ni zadatka života, ma kako on bio težak, a da ga one odmah lako i prosto ne reše. Nad apsolutnim teškoćama uzdizale su se svojim visokim istinskim religioznim osećanjem".
Laza K. Lazarević opismenio se u Šapcu.
I još tada odskakao u pismenim sastavima. Zajedno sa svojim vršnjakom Ljubom Popovićem. Gimnaziju nastavlja u Beogradu.
I stanuje u kući Milorada Šapčanina, koji stalno nadgleda prekrasni dar "šura svog".
Njegov dom je sastajalište beogradske intelektualne elite.
"...mladi Laza je imao tako najlepše prilike da prirodni dar svoj odneguje, slušajući razgovore tih poznatih ljudi o književnosti, o filozofiji, o društvenom životu...". (5)
Radi u univerzitetskoj družini "Pobratimstvo".
I bavi se prevodilačkim radom.
Iz književnosti.
I medicine.
S ruskog jezika.
I nemačkog.
Redjaju se prevodi : "Istorija jedne sveće" od Feradija, "Đavolja posla" od Gogolja, "Ženidba iz

ljubavi" od Pisemskog i "Osobenjak" od Čerliševskog.

Laza K. Lazarević je svoja osećanja kasnije izrazio u pismu svojim:

"Rusi su divni, pravi Srbi!"

Pravnik na kratko.

A potom student medicine.

Ona prvobitna odluka da studira u Parizu izjalovila se zbog svetskih prilika.

Odlazi u Berlin 1872. godine, kao državni pitomac, da sluša nastavu kod slavni prof. Helmholca, Di-Boa, Virhova, Hirša, Langebeka, Traubea i Librajha. (Slika 1)

Slika 1 Laza K. Lazarević, sa drugovima, kao student medicine u Berlinu (stoji!)

I zaljubi se u Anu Gutjar na trećoj godini studija. (Ana Gutjar, kćer Pauline i dr Karla Gutjara. Oni su imali bogat porod – četiri kćeri i pet sinova. Posle smrti muža Paulina prelazi iz Meserica u Berlin i otvara pansion. U poslu joj pomaže Ana, koja uči pevanje kod prof. Adolfa Šulca. Sa Dojče oper širi muziku po inostranstvu. I umire 1928. godine u Aberdinu kao " veoma interesantna i pametna žena, puna humora, dobra srca, čvrsta karaktera..."). (6)

Nežna Nemica i inteligentni Srbin.

Raspaljena mladalačka ljubav!

Ana otmenog i čistog lika, razvedrenog visokim čelom i natkriljenim nabujalim pramenovima na temenu, pogleda potpunog pouzdanja.

A Laza?

"...suvonjava izgleda, lica bleđa, ozbiljan i pomalo namrgođen, očiju neobično vedrih i inteligentnih.

Njegovi pokreti bejahu kruti i čoškasti, kao što su u osoba koje se odlikuju visinom i mršavošću..."

Pre odlaska u pansion Pauline Gutjar piše svojim, s rukom na srcu:

"...šest punih meseci ja sam večeravao samo hleba i masla ili kafu sa kolačima, išao sam iscepan, spavao sam u hladnoj sobi – ništa ne pomaže. Što sam od usta uštedeo to sam morao utrošiti u hemijskoj laboratoriji, u sekcionici ili knjižari..."

Laza K. Lazarević se raspinja.

Nedoumicom razdiran.

Čezne za porodicom.

I javlja majci:

"...ja se po starom ščućurim i čekam da prođe oblak tuge, pa da se opet dohvatim posla da se napojim nađom koja me sad hrani..."

Pripovetka "Švabica" koju piše kao student medicine, otkriva unutrašnju dramu. I sve nemire. I strahove. Od glasova majke, prijatelja i zavičaja. (5)

"...ja sam Srbin, ja imam staru mater..."

On se zaklinje grobom oca Kuzmana da zna samo za svoju porodicu.

Veliki kao kuća.

I moćan kao grom.

Vreme je razvejalo ljubav dvoje mladih.

I budući poziv.

Gnev mladog medicinara prema palanačkim lekarima:

"Da su kojom srećom naši lekari-lekari, a ne berberi, to bih ja samo nakrivio kapu i pevao. Ja sam vidić, zavirio u moju studiju, i prema svemu dojakašnjem, a poznajući naše lekare, smem reći, da su oni vi (razumem u Šapcu), puke neznalice. Pa zar mi tima poveravamo naše zdravlje i naš život? "

U ratu će imati neprilike za takvo gledanje.

I strašan sud.

Stiže tužba.

I baron dr Mundi, uman i plemenit čovek, staje na stranu Laze K. Lazarevića, pregleda poljsku bolnicu u Šapcu i ocenjuje visokom ocenom.

A Lazino mišljenje o ratu, i ratnicima, nepodeljeno:

"Pa mi je još žao i sramota, što se moj rad sastoji iz prelaska iz vruće sobe u vruću, iz bunde pod jorgan, od supe šunci, od piva dobrom vinu, a onaj tamo cepti na mrazu i stoji kao direk, da se o njemu obesi zastava naše slave."

Medicinu završava 8. marta 1879. godine odbranom doktorske disertacije "O delovanju toksičnih doza žive na organizme eksperimentalnih životinja", kod prof. Ota Librajha.

A već 10. maja 1879. godine ženi se crnpurastom Poleksijom-Polom, ćerkom Nikole Krstića, predsednika vlade Kneževine Srbije.

Ženidba praćena nabujalim majčinim nezadovoljstvom.

Prvi ukaz o postavljenju Laze K. Lazarevića je Toplički okrug.

Fizikus Topličkog okruga!

On se žali:

"Ja sam u našem ratu sa Turcima tako oboleo sa mojom desnom nogom, da sam već bio pao u krevet i počeo vući nogu..."

Lekarska komisija uvažava njegov zahtev.

I Laza ostaje u prestonici.

Već 1. avgusta 1879. godine zakletva:

"Ja dr Laza K. Lazarević, beogradski okružni fizikus, zaklinjem se svemogućim Bogom, da ću Vladajućem, Srbiji i Narodu veran biti i da ću dužnost moju i znanje tačno i verno opravljati." I sve krene nevidjenim tempom.

I žarom za priču.

Kao okružni fizikus uspešno suzbija pegavi tifus.

U 1881. godini postaje šef Unutrašnjeg odeljenja Opšte državne bolnice u prestonom Beogradu.

A ono u novom ruhu.

Kao prvi srpski lekar odlazi u Beč 1884. godine da se osposobi za spravljanje animalne limfe.

Onoga što će kasnije preneti slavu Pasterovom zavodu u Nišu!

I Niš zaduži.

Istina u ratu 1885. godine.

Uredjuje veliku Rezervnu vojnu bolnicu, radi u njoj kao lekar i upravnik.

Lični lekar kneza Milana postaje 1889. godine.

I javno se usprotivi.

Kod autopsije onog političkog protivnika.

Da ga samoubistvom proglasi.

Ima najrazvijeniju privatnu praksu u Beogradu.

Svuda stiže fijakerom.

I da besplatno pregleda beogradske učenike i beogradske pitomce ("Beogradska trgovačka omladina", "Žensko društvo" i dr).

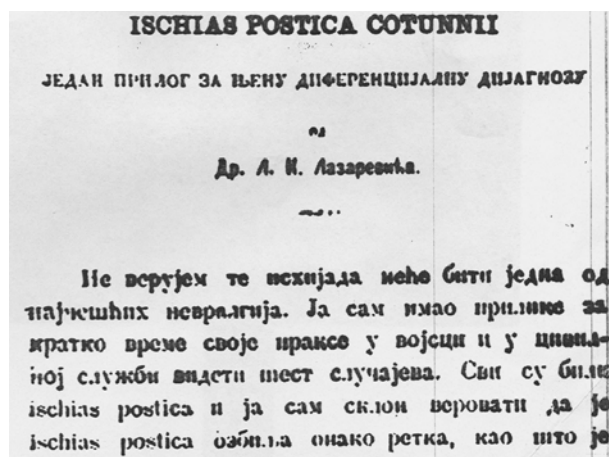
Bavi se opštom medicinom.

I brojnim specijalističkim granama, posebno neurologijom i gerontologijom.

I piše vrelim zanosom: 72 stručna i naučna rada, objavljena u srpskim i nemačkim časopisima.

Za samo 12 godina lekarskog staža!

Najznačajniji rad Laze K. Lazarevića nosi naziv: "Ischias postica Cotunnii - jedan prilog za njenu diferencijalnu dijagnozu", poznat u srpskoj medicini kao "Lazarevićev znak". (Slika 2)

Slika 2. Najznačajnije delo u medicini Laze K. Lazarevića ("Srpski arhiv za celokupno lekarstvo", 1880)

Rad je štampan u "Srpskom arhivu" 1880. godine i u nemačkom časopisu "Allgemeine Wiener Medicinische Zeitung" 1884. godine.

Laza piše:

"Tako mi se impregnirao jedan simptom koji je, po mome mišljenju, patognomičan, a koji nije nigde do sada pomenut, iako sam ga ja, čini mi se, tražio svuda gde bih ga mogao naći da ga je ko pre mene opazio i zabeležio."

I nije ispalo tako.

Isti simptom je opisao još 1884. godine francuski kliničar Šarl Ernest Laseg.

Medjutim, mnogi poznati lekari smatraju da prioritet pripada Lazi K. Lazareviću. Tome se pridružuje i čuveni američki neurolog Robert Wartenberg.

Laza K. Lazarević postaje pionir srpske medicine. I prvi srpski kliničar.

Osnivač gerontologije u Srbiji:

"Starost nije ni zdravlje ni bolest i zato stari kad obole moraju drugačije da se leče, te moraju biti odvojeni od ostalih."(2)

A u književnosti!

Laza K. Lazarević piše devet pripovedaka, neke odlomke i neke skice.

Pojava svake pripovetke je "književni događaj godine". (7)

Prvu pripovetku objavljuje bečka "Srpska zora" (1879), pod nazivom "Zvona s crkve u N", potpisanu samo jednim X. U stvari, u pitanju je pripovetka "Prvi put s ocem na jutrenje", koja je odmah pokazala "sve osobine i kvalitete Laze K. Lazarevića kao pripovedača, njegovu vanrednu sposobnost da fabulu razvije metodično, dajući joj strukturu u kojoj nema ničeg suvišnoga i izlišnoga."

Sa "Školskom ikonom" (1880) i "Sve će to narod pozlatiti" (1882) čini tri najpoznatije pripovetke.

I, potom, pripovetke: "U dobar čas hajduci" (1880), "Na bunaru" (1881), "Verter" (1881), "Veštar" (1889), "On zna sve".

I "Svabica" - posthumno objavljena.

I opisanim začetkom, zrenjem i završetkom jednog ljubavnog zanosa.

"...sa istančanom osećajnošću beležen je razvoj unutrašnje drame u kojoj su delikatna ljubavna osećanja razdirana grubošću praktičnog razuma". Laza K. Lazarević - najbolji stilist u srpskom realizmu!

Njegove pripovetke imaju "čvrstu koncepciju, solidno rasporedjeno gradivo, imaju jedinstva u razvijanju fabule i radnje".

Zbog svog književnog stvaralaštva postaje 22. februara 1888. godine dopisni član Srpske kraljevske akademije.

A mogao je i zbog istraživanja u medicini. (2)

I ostvarenja.

Grozničavo stvara:

"Ja padam s nosa na usta i s usta na nos i brinem se o jednoj odista mnogobrojnoj porodici, pa opet nisam nikoga ni sa deset para ošteti, a kamo li..."

I strpljivo neguje svoje bolesti.

Bog i čovek mu svesrdno pomažu.

Naliči sparušenom cvetu na julsom suncu!

Protanjio se do kraja.

Stavlja jastuk međ kolena da ga kosti ne žuljaju dok na divanu leži.

A kad bolovi skovitlaju ubrizga sebi morfijum.

Ono "sve uže, suvlje i kraće".

Jovanu Jovanoviću - Zmajcu piše:

"Pošao sam tebi ali me noge ne doneše". (6)

Izmeni se govor Laze K. Lazarevića.

Zagubi se onaj "isprepletan neobičnim dosetkama, okičen prekrasnim humorom a opet za to razlozan, jasan i pun poznavanja ljudske duše".

Prozbori nalomljeno kad druge nije.
Tuga s lica ne silazi.
U svijeno porodično gnezdo smrt zalazi.
Dva nejaka sinčića, Kuzman i Vladan, umiru od tuberkuloznog meningitisa.
Težak udar za Lazu K. Lazarevića.
I pusta roditeljska nadanja:
"...imam troje dece, dva momka i jednu curu, a sve troje su mi hvala Bogu dobro i zdravo." (8)
Poslednje leto provodi u domu svome.
Nedelju dana pred smrt leže u postelju.
Osvanuo je i poslednji dan.
"U sobi se, sem njegovog ropcem isprekidanog i teškog disanja, nije čulo ništa više. Odjednom se ču jak udar o zemlju. To bi Pola, koja kao sveća pade na patos. Laza pogleda razrogačenim očima i izgleda da ga je taj udar malo osvestio i produ-

žio muke... Izvukosmo Polu napolje i opet ostasmo sami. Laza je prevrtao očima. Nana mu uturi sveću u ruku. On pogleda razrogačenim očima, na licu mu se ukazaše jaki bolovi, onda pogleda još jednom, sigurno razumede u čemu je stvar, nasmeja se i umre."
Okupali su "prost kostur", koji se viđa u prirodnjačkim muzejima, vodom začinjenom vinom, i njome zalili lipu u bašti.
Opšta žalost zavlada u Srbiji.
"Sumnjam da je iko u taj par plakao za Lazom - ne, svaki je plakao za jednim idealom, koji se pojavio pa se na kratko posle izgubio. Zacelo, ako se ideali mogu ostvariti, on je bio ostvaren u Lazi kao čoveku".(6)

Njemu su rajska vrata bila širom otvorena!

Literatura

1. Živić R. Velikani niške medicine. Niš: Prosveta;1997.
2. Kanjuh V, Pavlović B. Dr Laza K. Lazarević. Književnik-dopisnik Srpske kraljevske akademije i lekar-kliničar i naučnik (Povodom 100-godišnjice smrti). Medicinska istraživanja (Beograd) 1991;24:1-12.
3. Palavestra P. Kritički radovi Jovana Skerlića. Novi Sad-Beograd: Matica srpska-Institut za književnost i umetnost; 1997.
4. Živić R. Laza K. Lazarević. U: Enciklopedija Niša (zdravstvo, dečja zaštita, socijalna zaštita). Niš: Gradina; 1996 str. 120-121.
5. Gligorić V. Srpski realisti. Beograd: Prosveta;1970.
6. Đorić M. Laza K. Lazarević. Lekar i pisac. Medicinsko-psihološki ogled. Niš:Autor;1958.
7. Leovac C. Portreti srpskih pisaca XIX veka. Beograd: Srpska književna zadruaga.
8. Laketić M. Doktorova kuća kod dva bela goluba. Beograd: Duga od 21. juna 1996.

THE LIFE AND WORK OF LAZA K. LAZAREVIC

Misko Zivic

Laza K. Lazarevic, a doctor and writer, lived 39 years. He published 72 scientific papers in Serian and German journals. The most important paper was Ischias postica Cotunnii-a cintribution for making the differential diagnosis. He also wrote nine stories. He was appointed a member of Serbian Royal Academy of Science in Belgrade. He was the founder of gerontology in Serbia. *Acta Medica Medianae* 2006; 45(3):59-62.

Key words: Laza K. Lazarevic, doctor, writer